

HERALD PEDAGOGIKI. NAUKA I PRAKTYKA

ISSN: 2450-8160

Проблемне навчання у процесі формування іншомовної аудитивної компетенції студентів-філологів

Рябуха Т. В., Гостіщева Н. О.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Анотація: У статті розглянуто сутність проблемного навчання та можливості його застосування в освітній практиці взагалі, та в навчанні іноземних мов зокрема. Наведено приклади проблемних завдань для формування іншомовної аудитивної компетенції студентів-філологів.

Ключові слова: методи навчання, проблемне навчання, проблемні завдання, навчання іноземних мов, формування аудитивної компетенції

Keywords: teaching methods, problem training, problem tasks, teaching foreign languages, listening competence

Нові часи, нові умови професійної діяльності визначили необхідність зміни пріоритетних цілей сучасної освіти. Основним завданням сучасного освітнього процесу є підготовка творчої особистості, яка не тільки має певні знання та вміння, але і вміє ставити та вирішувати життєво і професійно значущі проблеми. Відомо, що цілі освітнього процесу визначають особливості способів його організації, а значить і пошук таких методів навчання, які найбільш повно відповідали б поставленим цілям.

Методом вважається «спосіб упорядкованої діяльності... на шляху до поставлених цілей» [8, с. 53]. Правильно обраний метод – найкоротший шлях до бажаного результату. Людством накопичена безліч методів діяльності, проте зміна цілей, безперервне ускладнення завдань та поява нових можливостей вимагає постійного оновлення методів вирішення поставлених цілей і завдань.

Сказане вище має безпосереднє відношення і до навчання. Оскільки навчання – це «складний процес, який передбачає здійснення двох основних видів діяльності (викладання і вивчення) у їх діалектичній єдності» [11], остільки методи навчання – це, з одного боку, методи викладання, а з іншого – методи вивчення. У зв'язку з цим, викладач повинен не тільки інформувати студентів щодо суті свого предмета, але планувати, організовувати, активізувати і контролювати їхню навчальну діяльність таким чином, щоб вони могли не тільки оволодіти сумою знань і умінь, але і стати активними учасниками пізнавальної діяльності.

Цій вимозі відповідає концепція проблемного навчання, яка з'явилася в 50-х роках 20 ст. і, на думку її авторів Дж. Дьюї та Дж. Бруннера, мала компенсувати недоліки традиційного (пояснювально-ілюстративного) навчання.

Проблемне навчання стало предметом досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних вчених (І. О. Зимня, О. В. Ковалевська, І. Я. Лернер, О. М. Матюшкін, М. І. Махмутов, В. Оконь та ін.).

Найбільш узагальнене визначення проблемного навчання сформулював М. І. Махмутов. На думку вченого, проблемне навчання – це тип розвивального навчання, в якому поєднуються систематична самостійна пошукова діяльність студентів із засвоєнням ними готових висновків науки, а система методів побудована з урахуванням принципу проблемності; викладання і вивчення орієнтовані на формування пізнавальної самостійності студентів та детерміновані системою проблемних ситуацій [7].

Польський дослідник В. Оконь зазначає: «Проблемне навчання ґрунтується не на передаванні студентам готової інформації, а на отриманні ними певних знань та вмінь шляхом вирішення теоретичних та практичних проблем. Суттєвою характеристикою цього навчання є дослідницька діяльність студентів, яка з'являється в певній ситуації та змушує їх ставити питання-проблеми, формулювати гіпотези та перевіряти їх під час розумових і практичних дій» [10].

І. В. Ромащенко вказує на основні відмінності між традиційним та проблемним навчанням [13]:

Традиційне навчання	Проблемне навчання
- Новий навчальний матеріал подається у готовому вигляді, викладач звертає основну увагу на програму навчання. - Подача навчального матеріалу викладачем тимчасово вилучає студентів із процесу навчання. - Темп навчання залежить від навчальної програми. - Контроль навчальних досягнень студентів лише частково пов'язаний із процесом навчання; він не є складовою цього процесу. - Відсутня можливість досягнення всіма студентами стовідсотково позитивних результатів; найбільшу трудність викликає використання інформації на практиці.	- Новий навчальний матеріал студенти отримують під час розв'язання теоретичних та практичних проблем. - Під час розв'язання проблеми студенти долають труднощі, їхня активність і самостійність досягають високого рівня. - Темп навчання залежить від індивідуальних характеристик студентів. - Підвищена активність студентів зменшує необхідність формальної перевірки результатів. - Результати навчання є достатньо високими та стійкими. Студенти легше використовують отримані знання на практиці та водночас розвивають свої вміння і творчі здібності.

Як бачимо, основний недолік традиційного навчання – це слабка реалізація розвиваючої функції навчального процесу, через те що навчальна діяльність студентів має переважно репродуктивний характер. Під час проблемного навчання викладач не дає готових знань, а організовує їх пошук студентами шляхом спостереження, аналізу фактів та активної розумової діяльності.

Отже, проблемне навчання сприяє розвитку мислення студентів, формуванню інтересу до змісту навчальних предметів та мотивації до майбутньої професійної діяльності [6]. Ще однією перевагою проблемного навчання є виховання самостійності, активності та креативності студентів [13].

Сьогодні проблемне навчання досить поширене в практиці викладання різних дисциплін (О. М. Долгих, В. В. Березняк, С. І. Бризгалова, І. П. Волков, О. В. Гордєєва, О. П. Горіна, В. М. Гуляєв, Л. В. Замогильнова, І. Р. Зарипова, В. Д. Земзюліна, С. О. Зінін, Т. Ю. Ільїна, В. Ф. Карташов, Л. М. Конопляник, П. С. Коркіна, Т. М. Кочетова, Л. М. Лоповак, В. Ю. Макарова, Р. І. Малафєєв, Г. М. Малюченко, Н. П. Масленнікова, С. В. Мельнікова, С. Д. Півкін, М. В. Рожкова, Ю. В. Сурін, З. М. Цвєткова, О. П. Шабанова, М. В. Швардак, Н. І. Шевченко, та ін.), зокрема в практиці викладання іноземних мов (Н. В. Борисова, О. С. Виноградова, Б. П. Годунов, Н. Є. Дмитренко, І. В. Доля, С. К. Закірова, Л. І. Колесник, С. П. Микитченко, А. І. Петрова, Г. І. Ромашкіна, І. В. Ромащенко, Н. В. Самсонова, В. В. Сафонова, О. О. Хохлова, та ін.).

Протягом останнього десятиліття увага науковців була прикута до усвідомлення та вирішення наступних питань: розвиваючий та виховний потенціал проблемного навчання іноземних мов [15], шляхи створення проблемних ситуацій на уроці іноземної мови [12], проблемне навчання як спосіб формування іншомовної комунікативної компетентності учнів та студентів [1; 2; 3; 4], проблемне навчання окремих видів мовленнєвої діяльності, зокрема читання [5] та говоріння [9].

Проте, слід пам'ятати, що говоріння є лише одним з двох видів мовленнєвої діяльності, через яке реалізується усне мовлення. Останнє можливе лише за умови достатньої сформованості аудитивної компетенції студентів, оскільки в умовах реального спілкування доводиться багато слухати, і те, наскільки точно сприйнята почута інформація, визначає загальну успішність комунікації.

Практика навчання іноземної мови, практика усного перекладу й навіть просто спілкування іноземною мовою свідчать про те, що аудіювання є одним з найскладніших видів мовленнєвої діяльності [14].

Вважаємо, що проблемне навчання сприятиме оптимізації процесу навчання аудіювання, а отже і формуванню аудитивної компетенції студентів-філологів, оскільки дозволяє створити на уроці умови для високої пізнавальної активності студентів на основі використання проблемних завдань.

Дослідивши та проаналізувавши існуючі види проблемних завдань, ми відібрали проблемні завдання для навчання аудіювання та розташували їх за ієрархічним принципом (з урахуванням міри зростання когнітивної складності):

1) проблемні завдання спрямовані на розвиток *смислової здогадки* (прогнозування змісту аудіотексту, зіставлення власних припущень з фактичним матеріалом для отримання необхідних даних для вирішення проблеми);

2) проблемні завдання спрямовані на розвиток *перцептивних навичок* (порівняння двох або більше аудіотекстів з метою пошуку відмінностей, зіставлення фактичних даних, відбір релевантних деталей, відновлення по ситуації);

3) проблемні завдання спрямовані на розвиток *умінь аргументації* (пошук релевантної інформації, аргументів в аудіотексті для підтвердження правильності вирішення мовленнєвої задачі / проблеми, обґрунтування дій / думок мовців і власної точки зору фактами з аудіотексту);

4) проблемні завдання спрямовані на розвиток *творчих здібностей* (оперування змістом аудіотексту для створення власних продуктивних висловлювань, наприклад, узагальнення фактичної інформації аудіотексту для формулювання власних висновків, відтворення сюжету аудіотексту після його одноразового пред'явлення, інтерпретація пропущених уривків або фрагментів аудіотексту з перешкодами, продовження аудіотексту за ключовими словами, створення іншого закінчення аудіотексту);

5) проблемні завдання спрямовані на розвиток *дискурсивної компетенції* (вибір адекватної стратегії пошуку інформації для вирішення мовленнєвої задачі проблемного характеру, що вимагає вміння правильно інтерпретувати зміст тексту під час його сприйняття на слух);

6) проблемні завдання спрямовані на розвиток *соціокультурної компетенції* (порівняння, узагальнення фактичних даних аудіотекстів, насичених культурознавчою інформацією, інтерпретація образної інформації відеоматеріалів, наприклад, відбір написів або створення коментаря до відеоряду, ідентифікація соціального явища у відеоматеріалі).

Досвід застосування запропонованої системи проблемних завдань під час навчання аудіювання студентів-філологів 1 курсу Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького дозволяє констатувати, що вирішення подібних завдань сприяє:

- розвитку критичного мислення студентів, тим самим розвиваючи когнітивні вміння аудіювання;
- формуванню соціокультурної та дискурсивної компетенції;
- підвищенню мотивації до процесу навчання аудіюванню;

- підвищенню пізнавальної та творчої активності, самостійності мислення студентів.

Таким чином, активне використання проблемних завдань у процесі формування іншомовної аудитивної компетенції студентів-філологів, з одного боку, відкриває нові можливості для інтенсифікації практичної мовної підготовки, з іншого боку, допомагає формувати здатність майбутніх фахівців вирішувати проблеми, які виникають на рівні побутового і професійного спілкування, що є надзвичайно важливим з точки зору забезпечення можливості їх участі в міжкультурній комунікації.

Література:

- Борисова Н. Проблемне навчання у процесі формування у студентів комунікативної компетенції на заняттях з практики мовлення англійської мови. Теоретична і дидактична філологія. Серія «Педагогіка». Збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький (Київська область): Домбровська Я. М., 2019. Вип. 30. С. 4–15.
- Виноградова О. С. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции с использованием проблемных методов обучения ИЯ на продвинутом этапе специализированного вуза (на материале английского языка): автореф. дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2003. 28 с.
- Дмитренко Н. Є., Доля І. В. Застосування проблемно-орієнтованого навчання на заняттях з іноземної мови у вищому навчальному закладі. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Збірник наукових праць. Київ-Вінниця: «Планер», 2016. Вип. 46. С. 166–170.
- Дмитренко Н. Є., Петрова А. І. Застосування проблемних ситуацій для формування іншомовної комунікативної компетентності у майбутніх учителів на заняттях з англійської мови. Іноземні мови. 2017. №3 (91). С. 23–29.
- Колесник Л. И. Проблематизация учебного текста и заданий к нему (на материале обучения чтению на иностранном языке): автореф. дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2004. 23 с.
- Матюшкин А. М. Психология мышления. Мышление как разрешение проблемных ситуаций: учебное пособие / под ред. А. А. Матюшкиной. Москва: КДУ, 2009. 190 с.
- Махмутов М. И. Проблемное обучение: основные вопросы теории. Москва: Педагогика, 1975. 368 с.
- Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с.
- Микитченко С. П. Организация проблемных задач в процессе обучения иностранному языку (на материале говорения): автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Москва, 2004. 19 с.
- Оконь В. Введение в педагогику: учебное пособие. Москва, 1989. 220 с.
- Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад. Москва: Большая рос. энцикл., 2002. 528 с.
- Ромашкіна Г. І. Шляхи створення проблемних ситуацій на уроці іноземної мови. Іноземні мови. 2009. №3. С. 18–19.
- Ромашенко І. В. Проблемне навчання як один із методів стимулювання навчальної діяльності студентів. Молодь і ринок. 2011. №6 (77). С. 32–35.
- Рябуха Т. В., Зіненко Н. В., Гостіщева Н. О. Формування аудитивної компетенції майбутніх перекладачів під час навчання усного послідовного перекладу. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка, 2 (19). 2017. С. 137–143.
- Самсонова Н. В. Реализация воспитательного потенциала проблемного обучения в организации учебного процесса (на материале преподавания иностранного языка): автореф. дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2007. 24 с.